

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Almåsgymnasiet C
i Borås kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Almåsgymnasiet C avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Granskningen genomfördes den 10 maj 2023 av utredarna Kaiwan Adl Zarabi och Johan Hieronymus.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen satt upp i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Almåsgymnasiet är en kommunal skola belägen i Borås. Huvudmannen är Borås kommun. Skolenhet C, som ingått i denna granskning, har hotell- och turismpro-

grammet, restaurang- och livsmedelsprogrammet samt lärlingsutbildningen. Sammanlagt går det cirka 700 elever på skolans tre enheter med en personalstyrka på 115 vuxna i olika funktioner. Skolan har ett skolbibliotek med en vikarierande skolbibliotekarie som jobbar 50 procent. Ny skolbibliotekarie är i tjänst på 100 procent från den 1 juni 2023. Skolenheten leds av en rektor.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Utifrån framtagna kvalitetskriterier har Skolinspektionens utredning inte visat annat än att verksamheten inom de granskade områdena fungerar väl.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor i hög utsträckning.

Skolinspektionens granskning visar att det på Almåsgymnasiet C finns skolövergripande insatser inom det källkritiska området där skolbibliotekarien är delaktig både i planering och genomförande. Det finns även på ämneslagsnivå ett samarbete för en gemensam förståelse inom lärarkollegiet som grund för att utveckla undervisningen inom källkritik. Vidare håller sig lärarna uppdaterade kring och anpassar undervisningen i källkritik utifrån teknikutvecklingen och vilka forum eleverna använder sig av för att söka och ta del av information.

I undervisningen har lärarna återkommande genomgångar, till exempel av begrepp och perspektiv inom källkritisk teori och metod. Dessutom visar de praktiskt hur källkritisk prövning av källor genomförs. Genomgångarna av informationssökning omfattar även vad utfallet i digitala sökmotorer påverkas av.

Granskningen visar till sist att lärarna ger stöttning och ledning i uppgifterna där eleverna får tillämpa det källkritiska förhållningssättet. Lärarna vägleder och återkopplar till eleverna kring hur de använt sig av källor. Lärarna ger även stödstrukturer, bland annat i form av väl valt innehåll och utpekade källor att använda och/eller instruktioner kring metod. Dessutom har lärarna ett medvetet arbete för att succesivt öka elevernas självständighet och egna ansvar i takt med att de källkritiska förmågorna utvecklas. Eleverna får använda sina förmågor på olika typer av källor så som text, ljud, bild och/eller video.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att Almåsgymnasiet C har kontinuerliga skolövergripande insatser om källkritik samt att det i ämneslagen finns ett samarbete för att utveckla undervisningen. Lärarna strävar efter att hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad genom att följa den tekniska utvecklingen och vilka forum eleverna använder sig av för att söka och ta del av information.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna strävar efter att hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad genom att följa den tekniska utvecklingen och vilka forum eleverna använder sig av för att söka och ta del av information. Av intervjuer och informationsinhämtning framkommer att lärarna är uppdaterade och vet hur de ska förhålla sig till den tekniska utvecklingen som ställer nya krav på uppdaterade källkritiska förhållnings- och arbetssätt. Det genomförs och planeras för gemensamma kompetensutvecklingsinsatser för att uppdatera lärarna kring den tekniska utvecklingen. Exempelvis planeras en insats där lärarnas kompetens inom AI ska utvecklas. Lärarna uppger att de har löpande dialoger med eleverna gällande deras digitala plattformar och att de själva tar del av material från Skolverket gällande källkritiskt förhållningssätt för att hålla sig uppdaterade i utvecklingen. Flera lärare ger exempel på att de utifrån samtal med elever fått hantera frågor gällande TikTok, Andrew Tate och filterbubblor. Lärarna säger att det ställer höga krav på deras kompetens för att kunna utmana elevernas världsbild och källkritiska förhållningssätt, särskilt i de fall då elever under längre tid varit i samma filterbubbla. Vidare finns det, från huvudmannens sida genom en kommunal avdelning som heter Centrum för kunskap och säkerhet, skolövergripande insatser med riktlinjer och tips för att utveckla undervisningen. Centrum för kunskap och säkerhet har bland

annat anordnat kompetensutvecklingsinsatser kring hur lärarna ska bemöta eleverna i frågor som rör källkritiska aspekter. Det har handlat om hur lärarna kan bemöta kontroversiella frågor som är relevant i elevernas vardag, som till exempel vaccinet motstånd, koranbränningar och extremism samt kriget i Ukraina. Enligt lärarna har de kontinuerlig kontakt med Centrum för kunskap och säkerhet, vilket också är en kanal där lärarna kan hållas uppdaterade i hur elevernas digitala vardag ser ut. På ämneslagsträffar lyfter och diskuterar lärarna undervisningsspecifika frågor om källkritiskt förhållningssätt och delar då med sig av erfarenheter kring hur undervisningen i källkritik kan bedrivas. Vidare diskuteras detta även i andra forum, bland annat i programlagsmöten och på pass vid schemabrytande resursdagar som är särskilt ämnade till ämnet källkritik.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna samverkar med varandra och med skolbibliotekarien för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Av intervjuer och inlämnad dokumentation framkommer att lärarna har, som ovan nämnts, flera forum där de diskuterar frågor kring undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Som exempel kan nämnas att skolan har resursdagar samt en klassföreståndardag med pass särskilt inriktade mot källkritik, där även skolbibliotekarien är delaktig i planeringen av passen. Detta är enligt rektorn en styrka, då det i planeringen säkerställs att arbetet med källkritik inte endast hamnar på de enskilda lärarna. Vidare uppger lärarna att arbetet med källkritik återfinns i samtliga pass under resursdagarna, då de även tar upp värdegrundsfrågor relaterade till exempelvis sociala medier.

I skolbibliotekariens uppdrag ingår att genomföra insatser kopplade till källkritik och informationssökning, antingen genom att besöka klasserna eller genom att lärarna och klasserna besöker biblioteket. Skolbibliotekarien deltar även i ämneslagsmöten, där hen bidragit med förslag om uppgifter i källkritiskt förhållningssätt. Lärarna uttrycker att skolbibliotekarien är en resurs som används flitigt, som en del av undervisningen, bland annat genom stöttning i informationssökning. Vidare nämner lärarna flera gemensamma insatser där källkritik innefattas, både inom och utanför ramen av ovan nämnda resursdagar. Exempel på dessa är en serie videoklipp som kallas "Hashtag", som handlar om spridningen av falska bilder och rykten på sociala medier. Lärarna uppger att de sedan kopplar dessa ämnen till sin undervisning och att undervisningen i just källkritiskt förhållningssätt på så sätt utvecklas. Rektorn berättar också att arbetet med källkritiskt förhållningssätt ständigt är närvarande i skolan och att skolan även får förhålla sig till omvärlden och vilka trender de ser i elevernas flöden. Exempel på detta har varit när Rasmus Paludan planerat koranbränningar och det varit demonstrationer planerade i Borås och då skolan fått ha källkritiska insatser kopplade till detta, eller när man märkt att det funnits en skepsis till vaccinationer bland eleverna. Rektorn berättar att sådana frågor först lyfts på veckovisa informationsmöten och på ämneslagsmöten samt att de på skolan har ett bra system för att gemensamt fånga dessa frågor. Lärarna uppger

också samarbetet med kommunens Centrum för kunskap och säkerhet, bidrar till detta. Detta samarbete ger lärarna en inblick i elevernas vardag utifrån en omvärldsanalys. Det planeras på skolan att utarbeta ett gemensamt arbetssätt kring AI och det finns på skolan en grupp som har i uppdrag att jobba med lärarnas digitala kompetens, till exempel hur lärarna ska förvänta sig att eleverna jobbar med källhantering. Även en föreläsning kring AI planeras, med fokus kring hur man på skolan ska förhålla sig till det och hur man inom skolan kan använda sig av AI. Samtliga lärare uttrycker i intervju att de på skolan har mycket bra förutsättningar att hålla sig uppdaterade i frågor som rör undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

I granskningen framkommer att ett källkritiskt förhållningssätt är ständigt närvarande i undervisningen. Undervisningen innehåller teoretiska resonemang och praktiska exempel på hur information och olika källor kan granskas och värderas. Även informationssökning i olika källor omfattas och undervisningen innehåller genomgångar hur elever kan söka information på olika sätt samt vad som styr och påverkar utfallet av sökningar på nätet.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att lärarna lägger upp undervisningen så att ett källkritiskt förhållningssätt ständigt är närvarande i undervisningen. Av intervjuer framkommer att lärarna genomför vissa gemensamt överenskomna insatser i undervisningen med fokus på källkritik. Alla elever får undervisning om källkritik vid schemabrytande dagar. Av intervjuer framgår att skolbibliotekarien genomför insatser där hen går igenom vilka källor eleverna kan använda och hur de ska söka information, både på internet, databaser och i bibliotek. Svårighetsgraden på uppgifterna ökar och insatserna sker kontinuerligt. I ämnesundervisningen upprepar lärarna samma källkritiska moment flera gånger för att "nöta in" ett källkritiskt förhållningssätt hos eleverna, genom att kontinuerligt, i samtliga ämnen, gå igenom olika källtyper och hur tillförlitlighet, trovärdighet och relevans kan granskas och värderas genom att praktiskt visa eleverna hur det kan göras. Exempelvis använder man sig i engelskan av både CRAAP-test (Currency, Relevance, Authority, Accuracy and Purpose), och fem W-metoden (Who, What, When, Where and Why). Vid en av de lektionsobservationer som Skolinspektionen genomförde hade eleverna i uppgift att identifiera en falsk hemsida. Läraren instruerade då eleverna att använda sig av fem W-metoden, samtidigt som läraren gick runt i klassrummet för att visa och utmana eleverna i hur de granskar sidor. Vid en annan av de lektionsobservationer Skolinspektionen genomförde, där elever skulle skriva en uppgift om kulturen i Kanada, gick läraren runt till eleverna och visade bland annat hur man kunde identifiera om en blogg innehöll betalda inlägg eller inte. Både lärarna och eleverna uppger att de i ämnena haft specifika uppgifter kopplade till källkritik men att förhållningssättet

oftast är inkluderat i andra uppgifter. Enligt eleverna finns det källkritiska perspektivet alltid med i undervisningen i alla ämnen genom att lärarna hela tiden uppmanar eleverna att förhålla sig och tänka källkritiskt. Lärarna visar exempelvis vad som kännetecknar olika typer av texter, hur de är uppbyggda och relaterar det till granskning av syfte med texten samt relaterar det till källkritisk granskning. Undervisningen har dessutom ett innehåll som visar på behovet av källkritik och innehåller diskussioner för att medvetandegöra eleverna om behovet av ett kritiskt tänkande i förhållande till den information som de tar del av, genom att lärarna problematiserar och lyfter olika sidor av samma fråga.

Enligt eleverna får de kontinuerligt argumentera kring olika saker i undervisningen. Lärarna åskådliggör behovet av kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt ytterligare genom att använda sig av till exempel kontroversiella frågor, som abortfrågan och nyhetsartiklar från diktaturer, för att visa hur sådana frågor kan vinklas ur olika perspektiv. Rektorn uppger också att de, inför elevernas arbetsplatsförlagda praktik förbereder eleverna på att möta personer som inte delar samma värdegrund som de lärt sig i skolan. I undervisningen har eleverna uppmärksammat att lärarna använder sig av områden som engagerar eleverna, genom att de låter eleverna använda sig av exempel kopplade till deras vardagsliv, och därigenom får dem att tycka till. Som exempel säger en elev att hen fått skriva en argumenterande text om varför hen tycker att man ska höja hastigheten för A-traktorer, och inom ramen för uppgiften ingick det att söka och använda sig av källor för att argumentera för sin sak. Lärarna uttrycker vikten av att ha en dialog med eleverna kring relevans och trovärdighet i information.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Granskningen visar att lärarna använder teoretiska resonemang och visar praktiska exempel på hur information och olika källor kan granskas och värderas. Av intervjuer och lektionsobservationer framkommer bland annat att lärarna använder samma källkritiska begrepp i undervisningen och att dessa är kända av eleverna. Lärarna använder och förevisar begreppen syfte, tid, beroende, tendens och relevans, återkommande. Eleverna berättar om olika undervisningssituationer där lärarna visat hur de kan se källornas ursprung, och hur de kan granska till exempel hemsidor och information från olika källor. Detta åskådliggjordes även vid de lektionsobservationer som Skolinspektionen genomförde, där lärarna vid flera tillfällen visade eleverna hur de prövar trovärdighet och relevans i olika källor. Alla lärare visar, påminner och har källkritiska diskussioner med eleverna i undervisningen. Lärarna påminner alltid om det källkritiska förhållningssättet och visar hur eleverna konkret kan göra för att granska och värdera informationen de tar del av.

I undervisningen lyfter lärarna manipulativa strategier, desinformation, falska nyheter och partiska nyheter. Någon lärare har exempelvis använt nyheter från högerpopulistiska svenska nyhetssidor för att visa hur nyheter kan vinklas. Eleverna säger att de i undervisningen fått jämföra olika nyhetssidor för att se hur nyheter

kan visas från olika perspektiv. Vid lektionsobservationerna Skolinspektionen genomförde fick eleverna genomföra en uppgift gällande falska nyheter där de skulle hitta falska nyheter och granska dem. Några lärare säger även att de låtit eleverna själva göra egna falska nyheter för att medvetandegöra eleverna kring hur falska nyheter skapas och hur eleverna kan identifiera dem. Någon lärare har låtit eleverna jämföra pseudovetenskap med riktig vetenskap för att belysa skillnader. Flera lärare berättar att de i undervisningen ofta lyfter frågan om proteinpulver och livsmedelsforskning där vetenskapen många gånger kan användas i missvisande syften. Undervisningen innehåller diskussioner om flödet på sociala medier och lärarna och eleverna pratar om hur trovärdig den informationen är. De har även pratat om filmklipp och bilder som manipuleras, exempelvis deep fake-videor.

Informationssökning i olika källor

Granskningen visar vidare att lärarna undervisar om informationssökning i olika källor samt hur utfallet av sökningar på nätet påverkas och styrs av algoritmer. Av intervjuerna framkommer att lärarna och skolbibliotekarien både visar praktiskt och resonerat om hur eleverna kan söka information i både databaser, bibliotek, tryckta källor och på nätet. Lärarna beskriver att de går igenom sökoptimering med eleverna, som till exempel hur de kan styra sin Googlesökning samt hur de sällar bland informationsrika källor. Lärarna visar även eleverna hur man kan göra mer avancerade sökningar genom sökmotorer. Vidare har lärarna undervisat om hur eleverna söker information i tryckta källor, och eleverna uppger att de har kunskap och erfarenhet av att använda register, innehållsförteckning och rubriker. Från intervjun med eleverna beskrivs exempelvis hur skolbibliotekarien visat hur de kan hitta äldre information om Borås från böcker i biblioteket. Skolbibliotekarien hjälpte samtidigt till att jämföra gamla och nya källor ur ett källkritiskt perspektiv. Enligt både elever och lärare täcker undervisningen vad som påverkar utfallet när de söker information på nätet. Några elever berättar att de i en övning fick söka efter olika hotell, och att läraren i samband med övningen gick igenom hur algoritmerna riktade olika hotellförslag till eleverna. Lärarna berättar att de även har andra liknande övningar.

Vid en av de lektionsobservationer Skolinspektionen genomförde hade eleverna instruktioner om att använda sig av två olika typer av källor för att beskriva olika kulturella företeelser i ett land. Vid ett tillfälle, då en elev letade efter en bra källa för matkulturen i landet, tipsade läraren eleven att hen kunde använda sig av sociala medier, för att se vad invånarna i landet hade lagt upp för information om maten de äter.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

I granskningen framkommer att lärarna utformar uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda ett källkritiskt förhållningssätt och övning i att granska olika sorters källor. Lärarna ger även eleverna ett aktivt stöd och stödstrukturer för att eleverna ska utveckla sina källkritiska ställningstaganden. Slutligen följer lärarna upp och ger eleverna feedback på hur de använder sig av källkritik när de söker och använder sig av information i sina uppgifter.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att eleverna får uppgifter som omfattar att de ska tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt och att de i uppgifterna ska granska olika sorters källor. Av intervjuerna och lektionsobservationerna framkommer att eleverna ofta får uppgifter där det källkritiska förhållningssättet ingår som en naturlig del i uppgiften. Enligt eleverna är lärarna väldigt måna om att eleverna ska ha ett källkritiskt förhållningssätt och vikten av att använda sig av flera olika källor.

Eleverna får ofta uppgifter där de ska använda sig av olika typer av källor, som exempelvis videor, tryckta källor och bilder. Lärarna har även gett eleverna råd för hur de kritiskt ska granska dessa källor genom exempelvis bildanalys. Vid intervjuerna framkommer att flera lärare ofta låter eleverna jämföra olika typer av källor. Även vid lektionsobservationer som Skolinspektionen genomförde, fick eleverna öva på att granska flera olika sorters källor. Ett exempel är en uppgift där eleverna fick öva på att tolka en bild från en känd amerikansk tidning, för att sedan resonera kring hur bilder kan användas i olika syften.

Lärarna brukar visa eleverna vilka källor som är bra att använda sig av. Emellertid uttrycker lärarna att eleverna är relativt fria i vilka källor de kan använda, så länge de använder det på rätt sätt, exempelvis för att belysa ett visst perspektiv. Lärarna uppger vidare att det också finns en pedagogisk vinst i att låta eleverna göra sina egna misstag i sökandet efter källor för att sedan kunna resonera med eleverna kring källan. Enligt lärarna och eleverna bygger de källkritiska uppgifterna på elevernas kunskapsmässiga progression och ökar i svårighetsgrad ju längre in i utbildningen eleverna kommer. Vid en av lektionsobservationerna som Skolinspektionen genomförde visade läraren upp statistik från en självskattning som eleverna hade gjort utifrån sina egna förmågor att bedöma en källas användbarhet och pålitlighet, för att sedan förklara för eleverna att de skulle öva mer utifrån de områden eleverna bedömde att de behövde utveckla.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar vidare att eleverna får aktivt stöd och stödstrukturer för att utveckla sina källkritiska ställningstaganden. Av intervjuer och observationer framkommer att eleverna ges ett aktivt stöd och tydliga direktiv för hur de ska förhålla sig källkritiskt till information som de ska använda sig av i sin uppgift. Lärarna kan även välja ut material och källor som eleverna ska utgå ifrån. Eleverna uppger att

lärarna alltid är tillgängliga och kan svara på frågor och ge tips på hur de kan förbättra sin källkritik. Även detta speglades en av de lektionsobservationer som Skolinspektionen genomförde, då läraren kontinuerligt gick runt bland eleverna och stöttade dem i sökning, granskning och värdering av källor i uppgifterna de genomförde. Lärarna uppger att de försöker stötta eleverna både på individuell nivå, som i ovan exempel, men även på gruppnivå, när de upptäcker att det finns generella behov i klasserna. Vidare har eleverna tillgång till stöd i form av de checklistor, exempelvis CRAAP-test (Currency, Relevance, Authority, Accuracy and Purpose) och fem W-metoden (Who, What, When, Where and Why) som nämns ovan, men eleverna beskriver också att det är något som de arbetat med så mycket att de numera gör det per automatik när de ska använda sig av ett källkritiskt tänk. I den information som inkommit till Skolinspektionen finns bland annat en Powerpointpresentation där flera stödlistor finns kring hur man ska tänka när man granskar och värderar källor.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Av granskningen framgår att eleverna får återkoppling från lärarna om hur de använder sig av det källkritiska förhållningssättet. Av intervjuerna framgår att lärarna ger återkoppling på hur eleverna har använt sig av källkritiska aspekter när de arbetat med sina uppgifter, men även att lärarna ger eleverna individuell återkoppling och råd under tiden som eleven arbetar med sin uppgift och i samband med att eleven efterfrågar stöd. Eleverna säger att lärarna ger dem kontinuerlig återkoppling på hur de arbetar med källor och källkritik, samt att de ger eleverna tips på hur de kan förbättra sitt arbete med informationssökning, granskning och värdering av källor.

På Skolinspektionens vägnar

 Arne Hellmark

Beslutsfattare
Signerat av: Arne Hellmark

 Kaiwan Adl Zarabi

Föredragande/utredare
Signerat av: Kaiwan Adl Zarabi

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även utredare Johan Hieronymus deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- två lektionsobservationer
- en gruppintervju med elever
- en gruppintervju med lärare
- en intervju med rektor.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 3: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektor ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, sovra och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.